

SIMON ÁGNES – SIMON ESZTER

Forródrót a hidegháborúban

Bevezetés

Moszkva és Washington között 1963 augusztusában működésbe lépett a Közvetlen Kommunikációs Kapcsolat (*Direct Communications Link*, DCL) – ismertebb nevén a forródrót – azzal a céllal, hogy elősegítse a két szuperhatalom kommunikációját és ezzel a közöttük felmerülő válsághelyzetek kezelését. Egy ilyen, két szuperhatalom vezető politikusainak közvetlen párbeszédét lehetővé tévő csatorna mindig is izgatta az átlagember képzeletét: hatalmas szenzáció számba ment például 1962-ben, amikor fény derült Kennedy elnök és Hruscsov főtitkár levelezésére,¹ vagy még napjainkban – több mint egy évtizeddel a hidegháború vége után – sem felejtik el megemlíteni a híradások, amennyiben az orosz és az amerikai elnök telefonon folytat eszmecsereit.

Tudományos körökben azonban már nem tapasztalhatunk hasonló érdeklődést a forródrót történelme iránt. Egyrészt az e kérdéskörrel foglalkozó cikkek száma meglepően alacsony. Másrészt ezek nem lépnek túl a forródróttal kapcsolatos technikai kérdéseken, illetve a DCL-t gyakran csak megemlítik mint a hidegháborús válságkezelés egyik válfaját. Pedig azok a nagy remények és várakozások, amelyekkel a közvélemény és a nagyhatalmak a forródrótra tekintettek, felvetik azt a cseppet sem elhanyagolható kérdést, hogy vajon végül milyen jelentőséget játszott ez a kommunikációs csatorna az Egyesült Államok és a Szovjetunió küzdelmében. Vajon képes volt-e megfelelni a vele szembe támasztott elvárásoknak? Gyakorlati használata megegyezik-e létrehozásának eredeti céljával? E kérdések megválaszolásához szükségesnek tartjuk először felvázolni a forródrót történetét, mindelelőtt annak megszületését és célját. Ezt követi majd a csúcspanorizáció elméletének rövid kifejtése, melynek célja tanulmányunk elméleti háttérének, elemzési eszköztárának megalapozása. Végezetül a forródrót használatának elemzésekor igyekszünk bemutatni, hogy az mennyiben volt összhangban létrehozásának eredeti céljával, és hogy mi indokolhatja az esetleges eltéréseket.

A forródrót születése és technikai fejlődése

A hidegháború alatt először 1960 tavaszán, a *Parade* magazin hasábjain fogalmazódott meg a Washington és Moszkvát összekötő közvetlen telefonvonal gondolata. Nem sokkal ezután a Szovjetunió és az Egyesült Államok képviselői között is sor került a forródrót létrehozásával kapcsolatos első puhatolódzásokra. Mindennek ellenére csak 1962 január végén kezdett a szovjet és az amerikai diplomácia komolyan foglalkozni a két szuperhatalom vezetőjét közvetlenül összekötő kommunikációs vonal megteremtésének lehetőségével. Az elvi állásfoglaláson azonban ekkor még nem jutottak túl, ezért a konkrét tárgyalások végül csak az 1962. októberi kubai rakétaválság után, annak hatására kezdődtek meg, miután

¹ Lásd Kennedy, John F.: *The President's News Conference of February 21, 1963*. In: *Containing the Public Messages, Speeches, and Statements of the President*. January 1 to November 22, 1963. Washington, D. C., 1964. 307.; Bradlee, Benjamin: *Conversations with Kennedy*. New York, 1975. 203–204.

e krízis során az amerikai és a szovjet fél is belátta, hogy a két szuperhatalom vezetői között szükség lenne egy gyors kommunikációs csatornára.²

Noha a rakétaválság megoldásában jelentős szerepet játszott a Nyikita Hruscsov és John Kennedy között akkor már egy éve fennálló bizalmas levélváltás, nyilvánvalóvá vált, hogy technikailag ez a kommunikációs módszer, hasonlóan a többi rendelkezésre álló diplomáciai eljáráshoz, nem kielégítő egy atomháború veszélyével fenyegető szuperhatalmi konfrontáció kezelésére. Ennek oka főként a kommunikáció sebességében rejlik, hiszen egy levél feladása és kézhezvétele között átlagosan 4–6 óra telt el, mert például a Kennedy elnök által küldött leveleket előbb el kellett juttatni a washingtoni orosz nagykövetségre, ahol az üzenetet lefordították, kódolták, majd kereskedelmi távirat (!) formájában továbbították a Kremlbe, ahol csupán a dekódolás után jutott el Nyikita Hruscsov kezébe. A válság legkritikusabb óráiban ezt az időt mindkét fél úgy igyekezett csökkenteni, hogy az államfők leveleiket nyilvánosan, a média – Kennedy a sajtó, Hruscsov a Moszkvai Rádió – igénybevételével juttatták el egymáshoz.³

Mindenből a szovjet és az amerikai vezetés három tanulságot vont le. Egyrészt belátták, hogy nem mindig hasznos a nyilvánosság bevonásával bonyolítani a diplomáciai üzenetváltásokat, ezért szükség van a két vezető között olyan kommunikációs kapcsolat kiépítésére, amely egyesíti a diplomáciai csatornák titkosságát a nyilvános csatornák gyorsaságával. Másrészt úgy vélték, egy ilyen csatornának nemcsak a diplomáciai tárgyalások felgyorsítására, hanem arra is alkalmasnak kell lennie, hogy segítségével megakadályozhassák, hogy félreértések következtében atomháború törjön ki. A rakétaválság ideje alatt ugyanis több olyan esemény is előfordult – mint például egy amerikai U-2-es kémrepülőgép lelővése Kuba felett vagy egy, a Csukcs-félsziget fölé tévedt amerikai repülőgép –, amivel kapcsolatban valamelyik fél számára fontos lett volna, hogy a félreértések elkerülése végett tisztázza a történeteket. Harmadrészt pedig a felek rádöbbenek, hogy a korábbi elképzelésekkel ellentétben nem telefon-, hanem inkább telexkapcsolatra lenne szükség. Ennek oka elsősorban az, hogy a válság rendezését célzó diplomáciai tárgyalások szempontjából kifejezetten károsak lehetnek a telefonbeszélgetés során szükséges azonnali, gyakran kellő megfontolás nélkül hozott döntések, melyet tovább súlyosbíthat a tolmácsok esetleges tévedése.⁴

Végül 1963. május 6-ával kezdődően a genfi leszerelési tárgyalások keretében került sor a Közvetlen Kommunikációs Kapcsolat – a forródrót – kiépítésével kapcsolatos konkrét tárgyalásokra. A technikai részletek tisztázása után a felek 1963. június 20-án írták alá a megállapodást,⁵ majd a megfelelő előkészületek után ugyanazon év augusztus 30-án megtörtént a forródrót üzembehelyezése. A vonal egyik vége a Szovjet Kommunista Párt Vörös téri épületében, a párt elnökének szobájában kapott helyet. Az amerikai végen a vonal egyenesen a Pentagonban lévő Nemzeti Katonai Parancsnokságra futott be, amely közvet-

² 151, 154. Dokumentumok. In: FRUS 1961–1963. 5. kötet. Elérhető: http://www.state.gov/www/about_state/history/vol_v/. Belépés: 2000. november 20. (a továbbiakban: FRUS 1961–63, V.); Plischke, Elmer: *Diplomat in Chief. The President at the Summits*. New York, 1986. 54–55.; Seaborg, Glenn T.: *Kennedy, Khrushchev and the Test Ban*. Berkeley, 1981. 206.

³ 68, 69. Dokumentumok. In: FRUS 1961–1963. 6. kötet. Elérhető: http://www.state.gov/www/about_state/history/vol_vi/. Belépés: 2000. november 20. (a továbbiakban: FRUS 1961–1963, VI.); Sorensen, Theodore C.: *Kennedy*. New York, 1965. 727.; Ball, Desmond: *Improving Communications Links Between Moscow and Washington*. Journal of Peace Research, 1991. 2. sz. 135.

⁴ Plischke: *Diplomat in Chief*, 53–55 és 61.

⁵ A megállapodás szövegét lásd: Memorandum of Understanding Between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics Regarding the Establishment of a Direct Communications Link. In: *Hot Line Agreement*. US Department of State. Elérhető: <http://www.state.gov/t/ac/trt/4785.htm#treaty>. Belépés: 2003. szeptember 15.

len kapcsolatban állt a Fehér Házzal. Mindkét végen egy-egy operátor és tolmács állt állandó készenlétben. Az államfők üzeneteiket zárt, Londonon, Koppenhágán, Stockholmon és Helsinkin áthaladó kettős kábelrendszer segítségével juttathatták el egymáshoz, amelyet egy tartalék rádióvonal egészített ki a marokkói Tangeren keresztül.⁶

1971. szeptember 30-án a Szovjetunió és az Egyesült Államok a forródrót biztonságának és megbízhatóságának növelése érdekében megállapodott abban, hogy az 1978 januárban működésbe lépő rendszerben már nem kábelen, hanem két egymástól független műhold és négy földi adó-vevő állomás segítségével juttatják majd célba az információkat. Az egyik vonal a nyugat-virignai Etam és Moszkva között az amerikai *Intelsat* műholdon keresztül állt fenn, míg a másik vonalon a szovjet *Gorizont* műhold szolgáltatta az összeköttetést Vlagyimir és a marylandi Fort Detrick között. Az adó-vevő állomások és a telex terminálok között ugyanakkor kábel, illetve rövidhullámú rádiókapcsolat állt fenn. Mivel a korábbi kábelkapcsolat átvette a tartalék vonal szerepét, így a Tangeren átvezető rádióvonalat megszüntették.⁷

Az 1984. július 17-én aláírt szovjet-amerikai szerződés értelmében lehetővé vált grafikus ábrák (térképek, képek) küldése is azáltal, hogy mind Moszkvában, mind pedig Washingtonban egy-egy fax gépet is csatlakoztattak a rendszerhez. Ez a változás a szöveges üzenet továbbítását is felgyorsította. Emellett az évek során természetesen magukat a műholdakat is modernebbre cserélték, az 1990-es évek elején pedig sor került a műhold adó-vevő állomások modernizációjára is. A Szovjetunióban ugyanakkor az *Intelsat* műholdról érkező jelek vételére Dubnában egy újabb adó-vevő állomást helyeztek működésbe.⁸

Csúcsdiplomáciai és a forródrót

A fenti rövid történeti áttekintésből egyértelműen kiderül, hogy a forródrót létrehozása a két szuperhatalom vezetőjének krízis helyzetben történő kommunikációjának megkönnyítésére irányult. A forródrót Kennedy és Hruscsov által elképzelt használata tehát a két állam legelső embere (állam- vagy kormányfője) által folytatott külpolitikai tevékenység – azaz a csúcsdiplomácia – eszköztárának technikai kiszélesítését célozta. Érdekes módon azonban, annak ellenére, hogy a csúcsdiplomácia elméletének elemzési keretként történő felhasználása kézenfekvőnek tűnik, mindmáig nem került sor a forródrót használatának e szempontból történő tanulmányozására.

Az egyik legnagyobb akadályt egy ilyen jellegű tanulmány elkészítésében elsősorban a csúcsdiplomácia szakirodalmában domináns, meglehetősen szűkre szabott definíció jelenti. A csúcsdiplomácia fogalmát a kutatók többsége azonosította magával a csúcstalálkozóval, ugyanakkor nem szolgáltak kielégítő magyarázattal arra, hogy az államfők által valamilyen kommunikációs eszköz igénybevételével folytatott kommunikációt miért nem a csúcsdiplomácia, hanem a személyes diplomácia körébe sorolják. Meglehetősen mesterkéltnek tűnik ez a megkülönböztetés, hiszen valójában nem két különböző tevékenységet jelölő fogalmakról van szó, hanem ugyanannak a tevékenységnek két eltérő szempont szerinti leírásáról.⁹

⁶ 333. Dokumentum. In: FRUS 1961-63, V.; Ball: *Improving Communications Links*, 135–136.; Hudson, Richard: *MOLINK is Always Ready*. New York Times Magazine, 1973. augusztus 26. 14.

⁷ Ball: *Improving Communications Links*, 136 és 140.

⁸ Ball: *Improving Communications Links*, 139–140.; Plischke: *Diplomat in Chief*, 57 és 417.

⁹ Dunn, David H.: *Diplomacy at the Highest Level. The Evolution of International Summitry*. London, 2000. 3-37.; Schatzel, Robert J.–Malmgren, H.B.: *Talking Heads*. Foreign Policy 1980. No. 39. 130–142.; Watt, D.C.: *Summits and Summitry Reconsidered*. International Relations, 1963. 2. évf. No. 8. 493–504.; Weilemann, Peter R.: *The Summit Meeting: The Role and Agenda of Diplomacy at its Highest Level*. NIRA Review, Vol. 7. (2000) No. 2. 16–20.

A csúcspdipomáciával foglalkozók közül Elmer Plischke az egyetlen, aki a csúcstalálkozónál szélesebb tevékenységi kört sorol a csúcspdipomácia kategóriájába. Plischke a csúcspdipomácia meghatározásakor elsősorban azokat a vonásokat vette figyelembe, melyek azt a diplomáciai testület tevékenységétől megkülönböztetik. Ennek értelmében például nemcsak az állam- vagy kormányfők találkozását, levelezését, telefonbeszélgetését értelmezte csúcspdipomáciai tevékenységként, hanem az őket személyükben (s nem hivataluk által) képviselő különmegbízottak alkalmazását is. Ez a tágabb megközelítés lehetővé teszi a forródrót történetének a diplomáciai hierarchiában elfoglalt helye alapján történő elemzését. A csúcspdipomácia elméletének segítségével tehát túl lehet lépni a DCL szakirodalmát uraló technikai megközelítésen, valamint azokon a történelmi műveken, amelyek elsősorban a forródrót születésének szentelnek figyelmet.¹⁰

Mint a plischkei megközelítés sugallja, a csúcspdipomáciai tevékenység igen sokszínű lehet, mely több szempontból is vizsgálható. A vezetők részvétele e tevékenységben lehet közvetett – a személyes különmegbízott révén – vagy közvetlen is. A közvetlen részvétel történhet szemtől szemben – például csúcstalálkozó, konferencia vagy állami látogatás formájában –, de valamilyen kommunikációs eszköz – telefon, levél, távirat – igénybevételével is. Mint láttuk, a forródrót ötlete az állam- és kormányfők közvetlen részvételén alapult, akik telexen, majd később faxon, tehát valamilyen kommunikációs eszközön keresztül kommunikáltak.¹¹

Egy kommunikációs eszköz segítségével küldött üzenet emellett lehet írásbeli vagy szóbeli. Ebből a szempontból a forródrótot az első kategóriába sorolhatjuk. Bármely csúcspdipomáciai üzenet továbbítása történhet ugyanakkor nyilvános vagy titkos csatornákon keresztül; illetve az üzenet hangvétele lehet hivatalos vagy bizalmas. A forródrót esetében a titkosság alapkövetelmény volt, s mivel válságkezelésre tervezték, hivatalos üzenetek továbbítására szolgált.¹²

Mindemellett egy-egy üzenet különböző célból kerülhet a legfelsőbb szintre: valamilyen egyéb csatornán is elküldhető üzenet nyomtatékosítása érdekében, az üzenet küldésének felgyorsítására, valamilyen fontos információ megosztására, illetve egyéb célok elérése érdekében. Tartalmi jellemzői szerint beszélhetünk ceremóniális üzenetekről, melyek elküldése szinte kötelező a diplomáciai etikett értelmében, de melyeknek valós üzenetértéke nincsen, de az üzenet foglalkozhat csúcstalálkozó előkészítésével, közvetíthet hivatalos álláspontot, véleményt; irányulhat egy válság megoldására, vagy foglalkozhat egyéb témákkal is. A válság megoldásával foglalkozó üzeneteket az államférfiak válsághoz fűződő kapcsolata alapján két csoportba oszthatjuk: a saját államukat közvetlenül érintő válság rendezése mellett közvetítői szerepet is betölthetnek egy olyan nemzetközi válságban, melyben országuk közvetlenül nem vesz részt. A forródrót létrehozásakor, mint azt fentebb láttuk, a két szuperhatalom közötti válság rendezésében gondolkodtak, és alkalmazásának hasznát elsősorban annak gyorsaságában és az információcsere lehetőségében látták. A valódi kérdés persze az, hogy mennyiben alkalmazták a forródrótot a Kennedy és Hruscsov korában az elképzelteknek megfelelően.¹³

A forródrót használata a hidegháborúban

A forródrót szakirodalmában tátongó úrt elsősorban a kutatók rendelkezésére álló források szűkössége magyarázza. E kérdéskör kutatásakor jelenleg kizárólag korabeli újság-

¹⁰ Plischke: *Diplomat in Chief*, 63–118.; Ball: *Improving Communications Links*.

¹¹ Plischke: *Diplomat in Chief*, 59–61.

¹² Plischke: *Diplomat in Chief*, 59–61.

¹³ Plischke: *Diplomat in Chief*, 59–61.

cikkekre, valamint a konfliktusokban résztvevő politikusok visszaemlékezéseire támaszkodhatunk.¹⁴ Ezek alapján 12 olyan eseményről tudunk, amelyek alkalmával sor került a forródrót használatára. Ugyanakkor e források olykor meglehetősen hiányosak vagy ellentmondásosak. Bizonyos esetekben például a DCL igénybevételének tényén túl nem áll rendelkezésünkre semmilyen más információ.

A forródrót használata		Levélváltásban rész vevő politikusok	
		Egyesült Államok	Szovjetunió
1.	Hatnapos háború	Johnson	Koszigin
2.	Apollo 8 űrhajó küldetése*	Johnson	?
3.	India és Pakisztán háborúja	Nixon	Brezsnyev és Koszigin
4.	Jom kippur háború	Nixon	Brezsnyev
5.	Ciprus török megszállása*	Nixon	Brezsnyev
6.	Libanon	Carter	Brezsnyev
7.	SALT II. tárgyalások	Carter	Brezsnyev
8.	Szovjetunió afganisztáni bevonulása	Carter	Brezsnyev
9.	Lengyel kérdés	Carter	Brezsnyev
10.	Lengyel kérdés*	Reagan	Brezsnyev
11.	Libanon*	Reagan	Brezsnyev
12.	Véletlen rakétakilövés*	Reagan	Csernyenko(?)

* Az üzenettel kapcsolatban további információ nem állt a szerzők rendelkezésére

1. táblázat

A FORRÓDRÓT HASZNÁLATA A HIDEGHÁBORÚ SORÁN¹⁵

Más esetekben csak az adott válság alatti üzenetek egy részének tartalma ismert: bár a *Foreign Relations of the United States* sorozat egyik dokumentumából például tudjuk, hogy a hatnapos háború alatt Johnson elnök és Koszigin miniszterelnök összesen 20 üzenetet váltott,¹⁶ Lyndon Johnson memoárjában mindössze kilencről tesz bővebb említést.¹⁷ Végül előfordul, hogy a rendelkezésre álló források alapján nem egyértelműsíthető, mely illetve hány üzenet érkezett egy adott válság alatt a forródróton: például 1974. októberének végén, a jom kippur háború tetőpontján váltott üzenetek esetében Nixon és Kissinger időnként csupán homályos utalást vagy még azt sem tesz az üzenetek eredetére.¹⁸ Másrészt ket-tőjük memoárja ellentmondásba keveredik az indo-pakisztáni háború alkalmából küldött amerikai üzenet hangvételt és tartalmát illetően: Nixon általános diplomáciai nyomásgyakorlásról szóló üzenetet említ, Kissinger viszont egy sokkal erősebb hangvételű levélre

¹⁴ Ball: *Improving Communications Links*, 156 (Annex 1).

¹⁵ Ball: *Improving Communications Links*, 156–7.

¹⁶ 217. Dokumentum. In: FRUS 1964–1968. 14. kötet. Elérhető: <http://www.state.gov/r/pa/ho/frus/johnsonlb/xiv/>. Belépés: 2003. október 3. A hatnapos háború dokumentumait a még nem publikált 19. kötet tartalmazza.

¹⁷ Johnson, Lyndon Baines: *The Vantage Point. Perspectives of the Presidency 1963–1968*. London, 1971. 287–304.

¹⁸ Nixon, Richard M.: *The Memoirs of Richard Nixon*. London, 1978. 939–942. Vesd össze: Kissinger, Henry A.: *Years of Upheaval*, 1982. 572–613.

emlékszik.¹⁹ E hiányosságok ellenére is – mint azt látni fogjuk – a rendelkezésre álló források alapján igen érdekes és változatos kép bontakozik ki a forródrót használatával kapcsolatban.

A forródrót igénybevételekor a két szuperhatalom vezetőit gyakran vezérelte az a cél, hogy álláspontjukat megosszák egymással, és együttműködést alakítsanak ki államaik között. Ilyen céllal került sor az első forródrót üzenet elküldésére is a hatnapos háború során. Minthogy az USA-t Izraelhez, a Szovjetuniót pedig az arab országokhoz – köztük Egyiptomhoz és Szíriához – fűzték szoros kapcsolok, Koszigin miniszterelnök és Johnson elnök fontosnak találta, hogy tisztázzák egymás szándékait. Koszigin üzenetében kifejtette, hogy a Szovjetunió támogatja a harcoló felek közötti tűzszünet létrejöttét, és ennek megvalósítása érdekében kérte az Egyesült Államok segítségét. Johnson elnök válaszában egyetértéséről, illetve együttműködéséről biztosította.²⁰ Carter és Brezsnyev 1978 októberi üzenetváltására szintén az álláspontok tisztázása és a kooperáció előmozdítása érdekében került sor, melyre Carter elnök így emlékszik: „Rengeteg problémánk volt a közel-keleti arab országokkal a Camp David-i megállapodás elfogadtatásának, illetve egy újabb libanoni vérengzés elkerülésének kapcsán. Késő este egy ritkaság számba menő üzenetet küldtem Brezsnyevnek a forródróton, arra kérve őt, hogy a fegyverszünet elérése érdekében vesse latba befolyását Szíriában [...]. Kora reggel, amikor megérkeztem az irodámba, már várt Brezsnyev válasza, amelyben teljes mértékű támogatásáról biztosított.”²¹

Végül pedig az India és Pakisztán közötti háború előestéjén Nixon elnök is hasonló céllal folyamodott a forródrót alkalmazásához.²² Ezekben az esetekben az üzenetváltást elsősorban az motiválta, hogy a szuperhatalmak csökkentse a másik szándékának félreértelmezéséből fakadó veszélyeket. Mindebben a DCL biztosította gyorsaság és titkosság fontos szerepet játszott.

Bár az esetleges félreértések megelőzése és a gyorsaság fontos volt további két alkalmalmmal is, azok mégis külön kategóriát képeznek, mert ezen alkalmakkor nem annyira az álláspont tisztázásáról, mint inkább valamilyen konkrét esemény megmagyarázásáról volt szó. Amikor egyértelművé vált, hogy a hatnapos háború során a Sínai-félsziget közelében tartózkodó, *Liberty* nevű amerikai hajót 1967. június 8-án Izrael támadta meg tévedésből, a további bizonytalanság és félreértések elkerülése végett Johnson Koszigin forródrót üzenetben tájékoztatta a történetekről illetve arról, hogy egy további amerikai anyahajó csupán a történetek kivizsgálása érdekében érkezik a térségbe.²³ 1984-ben viszont a Szovjetunió igyekezett az Egyesült Államokat sietve tájékoztatni, hogy a Barents-tengeren tévedésből s nem háborús céllal került sor – az Egyesült Államokat egyébként közvetlenül nem fenyegető – rakéta kilövésére.²⁴ E két eset, de különösen az utóbbi klasszikus példája volt a valamilyen esemény által keltett bizonytalanság eloszlátásának, mint annak szüksége a rakétaválság alatt az U-2-es amerikai kémrepülő Kuba feletti lelövése, illetve a Czukcs-félszigetre berepült amerikai repülő esetének tapasztalatai alapján megfogalmazódott.

A téves rakétakilövés problémája azonban a forródrót hasznosságának korlátozottságára is felhívja a figyelmet. Amennyiben egy, a másik nagyhatalomra irányított, atomtöltettel ellátott rakéta téves vagy véletlen kilövése előfordult volna, a forródrótnak kevés

¹⁹ *The Memoirs of Richard Nixon*, 529. Vesd össze: Kissinger, Henry A.: *White House Years*. Boston, 1979. 909–910.

²⁰ Johnson: *The Vantage Point*, 298.

²¹ Carter, Jimmy: *Keeping Faith. Memoris of A President*. London, 1982. 333.

²² *The Memoirs of Richard Nixon*, 528.

²³ Mély benyomást is tett az üzenet az oroszokra. Johnson: *The Vantage Point*, 301.

²⁴ A rakétát Hamburgra lőtték ki, de végül Finnországban csapódott be. Ball: *Improving Communications Links*, 157.

hasznát vehették volna a Szovjetunió és az Egyesült Államok vezetői, melyet annak idején már Kennedy elnök is felismert: „Ha [Hruscsov] kilövi ránk a rakétáit, aligha lesz bármi haszna, hogy közvetlenül telefonálhatok a Kremlbe és megkérdezhetem, hogy igaz-e a hír.”²⁵ Hiszen egyrészt hogy a támadás téves volt, s nem kockáztathatta azt, hogy amíg ő a másik jó szándékában bízva a telexüzenetét szövegezi, addig ellenfele elpusztítja országának jelentős részét. Másrészt egy téves támadás esetén a megtámadott fél hatalmának és presztízsének megőrzése végett nem fogadhatott volna el egy esetleges önkéntes bocsánatkérést sem. Sőt mivel azok semmilyen stratégiai védelmet nem élveztek, egy atomcsapás könnyen működésképtelenné tehetné a forródrót technikai feltételeit biztosító berendezéseket megszüntetve ezzel a kommunikációnak még a lehetőségét is.²⁶

A korábban említetteken kívül azonban a hatnapos, az indo-pakisztáni és a jom kippur háború során váltott telexüzenetek kevésbé emlékeztettek a kubai rakétaválságra illetve a forróvonal létrehozása mögött rejlő eredeti elképzelésekre. A legszembeütőbb a konfliktusok jellege volt: ezek nem közvetlen szovjet–amerikai válságok voltak, hanem olyan regionális konfliktusok, amelyek a szuperhatalmak közvetlen bevonásával fenyegettek. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a DCL használatának szuperhatalmi konfliktusokra történő limitálásáról szóló eredeti elképzelések figyelmen kívül hagyták a közvetett konfliktusokban rejlő veszélyeket. Bár a szuperhatalmak meglepően józanul viselkedtek a regionális konfliktusok során, nem lehet megfelelni arról a tényről, hogy mind az USA, mind a Szovjetunió csak nagy nehézségek árán tudta akaratát rákényszeríteni az általuk támogatott félre. Mi több, egyes esetekben úgy tűnt, hogy a regionális ellenfelek irányítják a szuperhatalmak politikáját.²⁷ Vagyis az a veszély fenyegetett, hogy az amerikaiak és a szovjetek elvesztik az események feletti irányítást, és ennek eredményeképpen végül belekeverednek a küzdelembe.

Nixon elnöknek az indo-pakisztáni háború előestéjén küldött üzenete továbbá abban is eltért a forródrót létrehozásakor deklarált céloktól, hogy az nem annyira a már kirobbant válság kezelésére, hanem annak megelőzését célozta. E cél még szemléletesebb Carternek a lengyel kérdés kapcsán küldött üzenetében. Az üzenetet megelőzően a szovjet csapatmozgásokról érkező adatok alapján az amerikai adminisztráció arra a következtetésre jutott, hogy a Szovjetunió katonai beavatkozásra készül a Szolidaritás előretörése miatt meggyengült lengyel kormány megsegítése érdekében. Ezért 1980 decemberében Carter a forródróton át felhívta Brezsnyev figyelmét egy esetleges szovjet bevonulás „súlyos következményeire.”²⁸ Ezzel párhuzamosan Carter nyilvánosan is megismételte fenyegetését, és hagyományos diplomáciai csatornákon keresztül azzal igyekezett elrettenteni a szovjeteket egy esetleges lengyelországi beavatkozástól, hogy kilátásba helyezte, az Egyesült Államok fejlett fegyverzetet fog Kínának eladni.²⁹

Ez az utóbbi üzenet más szempontból is érdekes. Először is Carter fenyegetése kevésbé volt hihető, hiszen az USA hallgatólagosan mindig is távol tartotta magát a szovjet blokk belügyeitől. Másrészt, bár Kína a szovjetek Achilles-sarka volt, az ázsiai ország felfegyverzése nem feltétlenül lett volna elviselhetetlen kockázat a szovjetek számára. Ráadásul, egy hónappal korábban Carter elvesztette az elnökválasztást Ronald Reagannel szemben, így a két adminisztráció között a hivatalban lévő elnök már csak 'béna kacsa' volt. Ezért Carter

²⁵ Sorensen: *Kennedy*, 727.

²⁶ Ball: *Improving Communications Links*, 144.

²⁷ Stein, Janice Gross: *The Managers and the Managed. Crisis Prevention in the Middle East*. In: Winham, Gilbert R. Boulder (ed.): *New Issues in International Crisis Management*. Colorado–London, England, 1988, 171–198.

²⁸ Carter: *Keeping Faith*, 583.

²⁹ Carter: *Keeping Faith*, 583–4.

fenyegetése nemcsak hiteltelen volt, de ő maga már nem volt érdemi tárgyalófélnek tekinthető. Ezt támasztja alá Brezsnyev reakciója is, aki válasza sem méltatta az üzenetet.³⁰ Ez ismételtén rámutat a forródrót alkalmazásának korlátaira, illetve arra, hogy az amerikai hatalomváltás sajátos körülményeit sem vették figyelembe a forródróttal kapcsolatos eredeti elképzelések megfogalmazásakor.

Másodszor az a tény, hogy az üzenetet nyilvánosan is megismételték, arra enged következtetni, hogy az nem feltétlenül igényelte a forródrót által biztosított titkosságot. A titkosság iránti igény mögött pragmatikus megfontolások húzódtak, melyeket két nappal a rakétaválság lezárulása után Nyugat-Berlinnel kapcsolatban maga Hruscsov fogalmazott meg a Kennedy elnökkel folytatott bizalmas levelezésében: „Elnök úr, elemezze a helyzetet, és akkor a szíve mélyén egyet fog érteni velem. Hogy nyilvánosan mit gondol, az már más kérdés. Azt Önnel a politikai szükségszerűség mondatja annak érdekében, hogy »ne sértse meg szövetségeseit«, nem pedig a szíve diktálja.”³¹ Azaz, a titkosság arra szolgált, hogy egy ideológiai/retorikai versenyben belpolitikailag vagy a szövetségesek számára nyilvánosan elfogadhatatlan álláspontok kifejtése és alkuk megkötése is lehetővé váljon. Ez az elképzelés azonban nem volt összeegyeztethető Carter elnök morális alapokra helyezett külpolitikájával, mert annak során megszűnt a két kommunikációs csatorna közti különbség: a forródrót az ideológiai háború részévé vált, és ezáltal nagyrészt értelmét veszítette. Ezt támasztja alá a szovjetek afganisztáni beavatkozása okán Carter által kezdeményezett telexváltás is. Ennek során Carter elítélte a szovjet akciót, a kapcsolatok elhidegülésével fenyegetett, illetve felszólította Brezsnyevet az Afganisztánból való kivonulásra.³² A levél nem-hogy nem tartalmazott hitelt érdemlő fenyegetést, amely visszakozerítésre kényszeríthette volna a szovjeteket, hanem mindössze egy olyan egyoldalú kinyilatkoztatás volt, amely sem tárgyalási pozíciót, sem tárgyalási szándékot nem tartalmazott. Az üzenet nem volt értékeesebb, mint egy hasonló tartalmú nyilvános üzenet. Brezsnyev válasza sem állt másból, mint a nyilvánosan is hangoztatott indokok megisméltéséből: a Szovjetunió az afgán vezetés kérésére avatkozott be, amely az Afganisztánon kívülről érkező atrocitás felszámolását kérte.³³ Ilyen esetekben – különösen igaz ez a lengyel kérdés kapcsán – a titkosság csupán arra szolgált, hogy a kezdeményezőt – jelen esetekben Cartert – megkímélje a nyilvános presztízsveszteségtől. Végül ez a két eset arra is rámutat, hogy a forródrót csak akkor játszhatott érdemi szerepet a nagyhatalmi kapcsolatokban, amennyiben a felek hajlottak az együttműködésre.

Mi több, sem a lengyel, sem az afganisztáni események kapcsán küldött üzeneteknél nem volt lényeges elem a gyorsaság. Ez még egyértelműbb a SALT II. tárgyalások során küldött amerikai üzenetnél: itt egyértelműen semmilyen válsághelyzet nem állt fenn, ami miatt fontos lett volna gyorsan kapcsolatba lépni az orosz vezetéssel. Csúpan arról volt szó, hogy Carter elnök hagyományos diplomáciai csatornákon küldött leveleire semmitmondó válaszok érkeztek, amelyekből az amerikai vezetés arra következtetett, hogy az üzenetek nem jutottak el Brezsnyevig, hanem alacsonyabb szinten válaszolták meg azokat, akadályozva ezzel a megegyezést. Ekkor Carter nemzetbiztonsági tanácsadója, Zbigniew Brze-

³⁰ Johnson elnök szintén használta a DCL-t hivatali ideje végén, utódja megválasztása után. Itt azonban az üzenet célja egészen más, nem politikai volt: azon alkalomból született, hogy az amerikai Apollo 8 űrhajó megkerülte a Holdat. Ez nemigen szolgálhatott más célt, mint az amerikai űrprogram sikerének demonstrálását, de mint ilyen messze eltért a Kennedy és Hruscsov által megfogalmazott elképzelésekről a forródrót használatát illetően. Itt sem a gyorsaság, sem valamilyen helyzet tisztázása nem merült fel; sőt nem-hogy válság helyzet, de még annak lehetősége sem alakult ki. Ball: *Improving Communications Links*, 156 (Annex 1).

³¹ 71. dokumentum. In: FRUS 1961-1963, VI.

³² Carter: *Keeping Faith*, 472.

³³ Carter: *Keeping Faith*, 472.

zinski azt javasolta az elnöknek, hogy forduljon Brezsnyevhez a forródróton keresztül. Vagyis a DCL-t azzal a céllal vették igénybe, hogy közvetlenül Brezsnyevet érje el az amerikai üzenet, és így a Szovjetunió értésére adják az érintett probléma fontosságát, nyomást gyakorolva Brezsnyevre a külügyi bürokrácia megkerülésének érdekében.³⁴ Ez utóbbi szándék összecseng a forródrót létrehozása, illetve a csúcspanomácia mögött rejlő liberális elképzeléssel, mely szerint az egyéb szinten áthidalhatatlannak tűnő problémákat a vezető államférfiak képesek megoldani egymás között.³⁵

A nyomásgyakorlási szándék éppúgy megjelent válsághelyzetekben is. Kissinger bevallja emlékirataiban, hogy India és Pakisztán háborúja alatt csupán azért folyamodtak a közvetlen telexkapcsolathoz, hogy a sürgősség érzését kommunikálják: 1971. december 12-én a Nixon adminisztráció beavatkozással fenyegetett, amennyiben a Szovjetunió nem veti latba befolyását Indiánál a támadás leállítására érdekében.³⁶ Az 1967. június 10-én, a hatnapos háború alatt viszont Koszigin küldött – a korábbiaktól eltérő – kemény hangvételű üzenetet Johnson elnöknek a tűzszünet előmozdítása érdekében.³⁷ Ez nem meglepő, hiszen Szíria és Egyiptom Izraellel szembeni területi vesztesége a Szovjetunió presztízsveszteségével fenyegetett, melyet fegyverszünettel vagy annak hiányában, esetleg közvetlen beavatkozással tudott volna csak csökkenteni/megakadályozni. Itt tehát a gyorsaság mint gyors válasz, illetve megoldás kikényszerítése jelenik meg. Bár egy ilyen ultimátum hosszú távon kedvezően hatott a válság megoldására, rövidtávon elmélyítette a helyzetet, minthogy fokozta a másik oldalnak a fenyegetettség érzését. Ennek megfelelően 1967-ben az Egyesült Államok a hatodik flotta egyiptomi partokhoz való közelebbi rendelkezésével válaszolt Koszigin üzenetére, majd csak ez után küldött a forródróton egy békésebb hangvételű, megegyezési szándékot mutató üzenetet. Azt láthatjuk tehát, hogy a forródrót más diplomáciai eszközökhez hasonlóan a klasszikus – fenyegetéssel, erődemonstrációval és a megegyezés szándékának kifejezésre juttatásával átszótt – válságkezelési stratégia eszközévé vált.

Sőt olykor a forródrót használata éppen a párbeszéd lassítását célozta. India és Pakisztán háborújának ügyében Brezsnyev a sürgető amerikai üzenetre küldött válaszában egyértelműen időnyerésre játszott, hiszen a Szovjetunió megítélését javíthatta szövetségesei körében, hogy a vele szimpatizáló, szovjet fegyverekkel ellátott India területet hódította el az Egyesült Államok által támogatott Pakisztántól. Brezsnyev ezért tájékoztatta az amerikai felet, hogy jelenleg a rendelkezésre álló információk megerősítését végzik, melynek eredményéről késedelem nélkül tájékoztatást adnak az USA-nak.³⁸ Vagyis fenntartva az együttműködés látszatát, az elérhető információ szűkösségére hivatkozva késleltette a válaszadást.

Talán a jom kippur háború alatti szuperhatalmi kommunikációnak egyik legjelentősebb eleme a forródróton keresztüli kommunikáció kerülése volt. Az üzenetváltások nagy része Anatolij Dobrinyin szovjet nagyköveten keresztül zajlott. Ennek több oka is volt. Először is, Dobrinyinban nemcsak a szovjet, hanem az amerikai vezetés is megbízott. Dobrinyin különösen jó kapcsolatokat ápolt Nixon nemzetbiztonsági tanácsadójával, majd 1973-tól külügyminiszterével, Henry Kissingerrel, aki a Watergate-tel elfoglalt elnöktől gyakorlatilag szabad kezet kapott a közel-keleti válság rendezésében. Ezzel szemben a rakétaválság előtti időben sem az amerikaiak sem Hruscsov nem bíztak annyira Mihail Menyikov szovjet

³⁴ Stone, Webster: *Moscow's Still Holding. Twenty-five Years on the Hot Line*. New York Times Magazine, 1988. szeptember 18. 60.

³⁵ Watt: *Summits and Summitry Reconsidered*, 493.

³⁶ Kissinger: *White House Years*, 909.

³⁷ Johnson: *The Vantage Point*, 302.

³⁸ Johnson: *The Vantage Point*, 302–303.

nagykövetben, hogy bizalmas üzeneteket bízzanak rá.³⁹ Talán ez lehetett az egyik oka annak, hogy a rakétaváság után a felek a közvetlen kommunikáció javítását szorgalmazták. Harmadszor, Kissingertől tudjuk, hogy a jom kippur háború idejére már a másik nagy akadály, a szovjet nagykövetség hiányzó technikai háttere is elhárult. Sőt az 1971-es indo-pakisztáni háború kapcsán Kissinger a következőket írta: „Tudtuk, hogy a [közvetlen] telex kapcsolat lassabb, mint a szovjet nagykövetség kommunikációs lehetőségei.”⁴⁰ A technikai feltételeken túl fontos tényező volt, hogy a Dobrinyinon keresztül bonyolított kommunikáció során a telex üzenetek fordításával eltöltött időt is meg lehetett takarítani. A Kissinger–Dobrinyin csatornának megvolt az az előnye is a forródróttal szemben, hogy a válságot nem a legfelsőbb szinten kísérelték meg megoldani, így több lehetőség maradt nyitva arra az esetre, ha a krízis eszkalálódott volna.

Bár végül a jom kippur háború folyamán forródrót üzenetek váltására is sor került, paradox módon a legjelentősebb szerepét akkor töltötte be, amikor *nem* használták. Ez úgy vált lehetségessé, hogy nem kommunikációs csatornaként alkalmazták, hanem az együttműködési szándék vagy annak hiányának szimbólumává vált. Az egyiptomi és szíriai háborús előkészületek mind az izraelieket, mind az amerikaiakat váratlanul érték. Miután Kissinger értesült Golda Meir izraeli miniszterelnöktől az arab országoknak az izraeli határ közelében történő csapatösszevonásairól, megpróbálta megakadályozni a háború kitörését. Ennek érdekében telefonon értesítette Dobrinyin nagykövetet, hogy Izrael nem szándékozik megelőző csapást mérni, tehát kezdeményezőként fellépni. Arra kérte a szovjet nagykövetet, hogy ezt az üzenetet juttassa el sürgősen Moszkvába, Damaszkuszba és Kairóba. Bár, mint feljebb már utaltunk rá, Dobrinyinnak kiváló kommunikációs lehetőségei voltak, utolsó kifogásként arra hivatkozott, hogy nem tudja elég gyorsan Moszkvába juttatni az üzenetet. Ekkor Kissinger felajánlotta, hogy használja a forródrót amerikai végét. Ezt azzal utasította vissza a szovjet nagykövet, hogy a vonal másik vége nem közvetlenül a Kremlben van. Bár ez helytálló megállapítás volt, nyilvánvaló, hogy amennyiben Moszkva tudott a szíriai–egyiptomi szándékról, az amerikaiak által ellenőrzött csatornán aligha tudott volna érdemi üzenetet továbbítani. Másrészt a Szovjetunió által támogatott Szíriának és Egyiptomnak érdekében állt az időhúzás: csak háború kirobbantásával voltak képesek megingatni Izrael önnön legyőzhetetlenségébe vetett hitét és így kedvezőbb pozíciót kiharcolni a későbbi béketárgyalásokra.⁴¹

Kissinger szerint később a szovjet fél a forródróton történő szovjet–szovjet kommunikáció felvetésével éppen együttműködési szándékát jelezte: „Dobrinyin ismét hűvös és hivatalos volt. [...] Megismétlődött a szokásos eszmecsere arról, hogy mi is a leggyorsabb kommunikációs eszköz. Ezúttal Dobrinyin úgy gondolta, a forródrót lenne a legjobb megoldás. Minthogy számíthatott rá, hogy mi is olvassuk majd az üzenetét, ez kétségkívül annak a szándékának kifejezése volt, hogy nincs rejtgetni valója. Engedélyt adtam neki a for-

³⁹ A Menyikovval szembeni szovjet bizalom hiánya már az Eisenhower adminisztráció számára is egyértelmű volt. 160. Dokumentum. In FRUS 1958-60. 10. kötet. Elérhető: <http://dosfan.lib.uic.edu/ERC/frus/frus58-60x1/13soviet7.html>. Belépés: 2003. október 1. Helyette egy KGB ügynök (Georgij Bolsakov) szolgált a Kennedy és Hruscsov közti bizalmas üzenetek közvetítésére. Robert Kennedy: *In His Own Words. The Unpublished Recollections of the Kennedy Years*. Ed. Guthman, Edwin O.–Schulman, Jeffrey. Toronto, New York, 1988. 529.

⁴⁰ Kissinger: *White House Years*, 909. A jom kippur háború alatt Dobrinyin beosztotta bizonyította ezt, amikor a nagykövet távollétében negyed órára sem volt szüksége a Moszkvával való egyeztetéshez. De a forródrótot technikailag megkerülték és megelőzték gyorsaságban akkor is, amikor Kissinger felajánlását elfogadva, Dobrinyin a fehér házi telefonközponton keresztül beszélt Moszkvával. Kissinger: *Years of Upheaval*, 453 és 472–473.

⁴¹ Kissinger: *Years of Upheaval*, 460.

ródrót használatára. Ő végül nem vette igénybe.”⁴² Paradox módon itt éppen a forródrót alkalmazásának elkerülésével sikerült elérni, hogy annak eredeti szerepét, jelentőségét megőrizzék. Amikor ugyanis Kissinger először ajánlotta fel Dobrinyinnek, hogy igénybe veheti a DCL amerikai végét, gyorsaság hangsúlyozásának előtérbe helyezése mellett több helyen is megkérdőjelezte a forródrót használatával kapcsolatos eredeti elképzeléseket. Egyrészt nem vette figyelembe a rakétaválság azon tanulságát, mely szerint kerülni kell az ellenfél sarokbaszorítását, elkerülendő, hogy azt olyan lépésre kényszerítsék, amelyet az egyébként valószínűleg nem tett volna meg. Ez a felfogás kimondatlanul is részét képezte a forródrót etikettjének, hiszen az éppen a párbeszéd fenntartásának utolsó lehetőségét jelentette. Kissinger azonban azzal, hogy mindenáron azonnali együttműködésre akarta rávenni Dobrinyint, gyakorlatilag sarokba szorította. Nem véletlenül kényszerült Dobrinyin olyan kijelentést tenni, melynek implikációját – vagyis hogy a forródrót nem kellően gyors és a hatékony – más körülmények között minden bizonnyal kerülte volna.⁴³

Másrészt, ha Dobrinyin bármelyik esetben él Kissinger felajánlásával, akkor alapjaiban ásta volna alá a forródrót szerepével kapcsolatos elképzeléseket. Egyfelől a forródrót szovjet–amerikai – és nem szovjet–szovjet – üzenetváltás szándékával lett kiépítve. Másfelől a forródrótot csúcspanoráti eszköznek szánták, viszont Dobrinyin üzenete semmiképpen sem lett volna csúcspanoráti nevezhető, hiszen ő nem egy állam vagy kormány vezetője, hanem csupán egyik diplomáciai tisztviselője volt. Nem szólva arról, hogy egy ilyen alkalmazás esetén nem államok közötti üzenetváltásra használták volna a DCL-t, hanem a szovjet külpolitika „házon belüli” tisztázására. Dobrinyin tehát azzal, hogy elutasította a forródróton keresztül való kapcsolatfelvételt Moszkvával, nagymértékben – bár vélhetően nem tudatosan – hozzájárult a forródrót használatával kapcsolatos eredeti elképzelések megőrzéséhez.

Összefoglalás

A fentiek alapján elmondható, hogy a forródrót gyakorlati alkalmazása számtalanszor túllépett azokon a csúcspanoráti kategóriákon, melyekben Kennedy és Hruscsov gondolkodott. A felhasználás célját tekintve a rakétaválság hatására oly fontosnak tartott gyorsaság olykor csak másodlagossá vagy éppen nemkívánatossá vált, az információ-megosztás szándékát pedig időnként a nyomásgyakorlás vagy az adott üzenet fontosságának hangsúlyozása váltotta fel. A válságkezelés sem maradt egyetlen tartalmi tényezője a DCL működésének: olyan, egyéb témákat érintő üzenetek is megjelentek, mint a leszerelés vagy az újraszervezés kérdése.

A forródrót használata mindössze egyetlen szemszögből nem egyezett meg soha a Kennedy és Hruscsov által elképzelttel: közvetlen nagyhatalmi válságban soha nem került sor forródrót üzenet küldésére. Ennek oka azonban az, hogy a rakétaválság után a berlini válságokhoz fogható közvetlen szuperhatalmi konfliktus nem is alakult ki többé. Az atomháború kirobbanásának közvetlen fenyegetése ugyanis ráébresztette a két rivalist, hogy az soha nem következhet be, s ennek érdekében a feszültségek csökkentését célzó megállapodások sorát írták alá illetve igyekeztek küzdelmüket kisebb horderjű, regionális konfliktusokra korlátozni. Paradox módon, a rakétaválság alatti szuperhatalmi konfrontáció, amely a forródrót létrehozásához vezetett, megszüntette azt a politikai kontextust is, amelyre a forródrót használatát tervezték. A Szovjetunió és az Egyesült Államok tehát nem is használhatta a forródrótot az eredeti célnak megfelelően.

⁴² Kissinger: *Years of Upheaval*, 472.

⁴³ Kissinger: *Years of Upheaval*, 451.

Talán mindennek köszönhetően a DCL használata más tekintetben is eltért az eredeti szándéktól: nem vált például a szuperhatalmi válságkezelés utolsó mentsvárává, mint ahogyan azt Kennedy és Hruscsov gondolta. Ebben szerepet játszott az a tény, hogy a két ország vezető politikusai céljaik elérése érdekében két alapvetően különböző jelentőséget tulajdonítottak a forródrótnak. Egyrészt esetenként csak a szuperhatalmi diplomáciai manőverek hasznos eszköze, kommunikációs csatornája volt. Mint ilyen, részben „áldozatává” vált a további technológiai fejlődésnek: a szovjet nagykövetség kommunikációs rendszerének javulásával komoly vetélytársra akadt. Másrészt egyéb technológiai fejlődés és a részben annak eredményeként, hogy a csúcsdiplomáciában bekövetkezett szemléletváltozás is a szuperhatalmi véleménycsere újabb, konkurens csatornájának megszületését jelentette. Jól példázza ezt a kissingeri „ingadiplomácia”, amely a repüléstechnológia fejlődéssel együtt lehetővé tette, hogy Kissinger a jom kippur háború szülte válság rendezéséről is személyes tárgyalásokat folytasson Brezsnyevvel.⁴⁴

Ennél azonban sokkal fontosabb szerepet töltött be akkor, amikor a szuperhatalmak közötti szimbólikus együttműködési szándékot megtestesítő intézményként kezelték a felek. E szándék fejeződött ki a hatnapos háború kezdeti üzeneteiben, illetve Libanonnal kapcsolatos Brezsnyev–Carter üzenetváltásban. Akkor is a forródrót e szimbólikus jelentősége állt az üzenetváltások középpontjában, amikor éppen e hajlandóság vált kétségessé, mint ezt Brezsnyev részéről a lengyel kérdésben vagy Dobrinyin részéről a jom kippur háború során láthattuk. Összegzésképpen tehát elmondhatjuk, hogy a forródrót valódi jelentőségét éppen mint a kooperációs szándék intézményesült szimbóluma őrizhette meg. Azért élhette túl a kommunikációs technológiai fejlődést, mert léte azt az együttműködési hajlandóságot testesítette meg, amely éppen a rakétaválság mértékű közvetlen szuperhatalmi konfliktusok megelőzésének egyik fontos tényezője volt. Végül tehát úgy váltotta be a hozzá fűzött eredeti reményeket, hogy alkalmazásában nem követte Kennedy elnök és Hruscsov főtitkár által megjelölt eredeti funkciókat.

⁴⁴ Bár hagyományos értelemben Kissinger mint külügyminiszter tárgyalásai nem képeznék a csúcsdiplomácia részét, a jom kippur háború alatt Moszkvában tett látogatása az állam-, illetve kormányfők közötti kommunikációk közé sorolható. Kissinger elnöki döntéshozatali hatáskörrel felruházva érkezett Moszkvába, melyről Nixon Brezsnyevet is értesítette. Vagyis a két fél mint állam- illetve kormányfő tárgyalhatott egymással. Kissinger: *Years of Upheaval*, 545–613.

SIMON, ÁGNES AND SIMON, ESZTER

The Hot Line in the Cold War

The experience of the Cuban Missile Crisis resulted in the birth of a Direct Communication Link – the hot line – between Moscow and Washington in August 1963 in order to better and quicken communication between Soviet and American leaders in times of direct superpower conflict. In this paper, drawing on the summit diplomacy literature, we explore the role this technological innovation played in Cold War superpower relations – most importantly how much its use was in harmony with the aims of its establishment. Focusing on the Six Day-, the Indo-Pakistani-, and the Yom Kippur wars, the invasion of Afghanistan and the Polish crisis of 1980, we argue that the hot line was employed in a much broader sense than originally thought, that is, similarly to any other means of crisis management: it was applied to quicken communication as well as to gain time, to resolve as well as to temporarily deepen crises. However, it was never utilized in direct superpower conflicts, since the Missile Crisis, by putting mankind to the brink of nuclear holocaust, also had a sobering and, thus, restraining effect on superpower competition. The hot line could only survive further technological innovation because it came to embody superpower commitment to cooperation.